
For tidlig død av ikke-smittsomme sykdommer

INVITERT KOMMENTAR

INGER ARIANSEN

inger.ariansen@fhi.no

Inger Ariansen er ph.d., lege og seniorforsker ved Avdeling for kroniske sykdommer, Folkehelseinstituttet. Hun leder det nasjonale samarbeidet om ikke-smittsomme sykdommer.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

INGER KRISTIN LARSEN

Inger Kristin Larsen er ph.d., seniorforsker og leder for Seksjon for analyse og forskning ved Kreftregisteret, Folkehelseinstituttet. Hun medvirker i det nasjonale samarbeidet om ikke-smittsomme sykdommer.

Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

I Norge har vi lenge hatt en sterk nedgang i dødelighet av kreft, hjerte- og karsykdom, diabetes og kronisk lungesykdom før 70-årsalderen. De siste fire årene har nedgangen flatet ut.

Kreft, hjerte- og karsykdommer, kroniske lungesykdommer og diabetes er fire ikke-smittsomme sykdomsgrupper (på engelsk: *noncommunicable diseases*), som har til felles at de kan forebygges ved å redusere tobakksbruk, usunt kosthold, fysisk inaktivitet og skadelig bruk av alkohol. De to største sykdomsgruppene, kreft og hjerte- og karsykdom, har størst betydning.

Bakgrunnen for utflatingen i 2019–22 kan være at vi nå har «tatt ut» det meste av effekten av mindre tobakksbruk. Norge har hatt en sterk nedgang i andelen dagligrøykere, men vi har ikke klart å snu den uheldige utviklingen for risikofaktorer som fysisk inaktivitet, usunt kosthold og fedme, og vi har heller ikke klart å redusere alkoholforbruket. Er det slik at vektøkning og alkoholbruk vil bety mer for utviklingen av for tidlig død på grunn av ikke-smittsomme sykdommer i fremtiden?

Videre sammenfalt utflatingen med koronapandemien og med innføringen av elektronisk døds melding. Kan disse forholdene ha betydning for utflatingen vi nå ser?

«Er det slik at vektøkning og alkoholbruk vil bety mer for utviklingen av for tidlig død på grunn av ikke-smittsomme sykdommer i fremtiden?»

FNs globale bærekraftsmål om ikke-smittsomme sykdommer er en videreføring av Verdens helseorganisasjon sin globale handlingsplan (1, 2). Målet er å redusere for tidlig død av ikke-smittsomme sykdommer med 33 % i perioden 2015–30. For tidlig død defineres i denne sammenhengen som død i aldersgruppen 30–69 år. Selv om majoriteten av for tidlige dødsfall skjer i lav- og middelinntektsland, gjelder dette målet for alle land. Handlingsplanen definerer 9 mål og 25 indikatorer som omfatter dødelighet og sykkelighet, risikofaktorer knyttet til adferd og kliniske målinger, samt nasjonale tiltak.

«Å følge indikatorene for ikke-smittsomme sykdommer er en del av det nasjonale arbeidet i kampen mot ikke-smittsomme sykdommer»

Disse målene ble inkludert i vår nasjonale strategi for ikke-smittsomme sykdommer allerede i 2013 (3). Gjennom et bredt nasjonalt samarbeid og en kontinuerlig oppdatering av tall følges utviklingen av målene tett. Å følge indikatorene for ikke-smittsomme sykdommer er en del av det nasjonale arbeidet i kampen mot ikke-smittsomme sykdommer.

Vi har hatt en sterk nedgang på 13 % i aldersstandardiserte rater i for tidlig død av ikke-smittsomme sykdommer for aldersgruppen 30–69 år i perioden 2015–19. Nå flater dødeligheten ut (4); i perioden 2019–22 var nedgangen kun 2 %.

I 2022 var det 278 (25 %) flere dødsfall på grunn av hjerte- og karsykdommer i gruppen < 70 år enn det som var forventet, basert på en ekstrapolering av dødsratene fra perioden 2010–19 (5). Det var betydelig flere enn forventet i undergruppene med annen iskemisk hjerte- og karsykdom og hypertensjon. En tilsvarende tendens ser vi i Sverige og Danmark (6, 7). I England har man også observert flere dødsfall enn forventet i aldersgruppen 25–64 år, dominert av hjerte- og karsykdommer (8).

Siden 1990-tallet har de nordiske landene hatt en klar nedgang i dødeligheten av kreft i aldersgruppen 30–69 år, både blant kvinner og menn. For kvinner i Norge var det en utflating i dødelighet av alle kreftformer samlet i perioden 2019–21. Dette kan skyldes tilfeldig variasjon siden det er ingen sikker utflating for de to vanligste dødsårsakene av kreft i denne aldersgruppen: lunge- og brystkreft (9). Utflatingen ble etterfulgt av en nedgang i dødelighet i 2022 (4).

Utviklingstrekkene viser at det er viktigere enn noen gang å følge med på om vi når Verdens helseorganisasjon sine 9 mål og om de 25 indikatorene om ikke-smittsomme sykdommer utvikler seg i riktig retning. Det er gledelig at regjeringen med Folkehelsemeldingen har besluttet at det skal lages en ny strategi fram mot 2030 (10) der disse siste utviklingstrekkene vil være viktige utgangspunkt for strategien.

REFERENCES

1. United Nations. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development.
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf> Lest 24.1.2024.
2. World Health Organization. Global action plan for the prevention and control of noncommunicable diseases 2013-2020.
https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/94384/9789241506236_eng.pdf?sequence=1 Lest 24.1.2024.
3. Helse- og omsorgsdepartementet. NCD-strategi - For forebygging, diagnostisering, behandling og rehabilitering av fire ikke-smittsomme folkesykdommer; hjerte- og karsykdommer, diabetes, kols og kreft.
<https://www.statsforvalteren.no/contentassets/54faea6135054f539f05ba0909e4f118/n-cd-strategi-2013--2017.pdf> Lest 24.1.2024.
4. Folkehelseinstituttet. NCD indikator 1 - For tidlig død av ikke-smittsomme sykdommer <https://www.fhi.no/is/n-cd/dodelighet-sykelighet/for-tidlig-dod/?term=> Lest 20.12.2023.
5. Strøm MS, Sveen KA, Raknes G et al. Dødsårsaker i Norge 2022.
<https://www.fhi.no/publ/2023/dodsarsaker-i-norge-2022/> Lest 24.1.2024.
6. Sosialstyrelsen. Statistikdatabas för dödsorsaker.
https://sdb.socialstyrelsen.se/if_dor/resultat.aspx Lest 5.1.2024.
7. Danmarks Statistik. De globale Verdensmål. Dødelighed – udvalgte sygdomme.
<https://www.dst.dk/en/Statistik/temaer/SDG/global-verdensmaal/03-sundhed-og-trivsel/delmaal-04/indikator-1#istart> Lest 5.1.2024.
8. Pearson-Stuttard J, Caul S, McDonald S et al. Excess mortality in England post COVID-19 pandemic: implications for secondary prevention. *Lancet Reg Health Eur* 2023; 36: 100802. [PubMed][CrossRef]
9. Larønningen S, Arvidsson G, Bray F et al. NORDCAN: Cancer Incidence, Mortality, Prevalence and Survival in the Nordic Countries, Version 9.3 (02.10.2023): Association of the Nordic Cancer Registries. <https://nordcan.iarc.fr/> Lest 14.12.2023.
10. Helse- og omsorgsdepartementet. Meld. St. 15 (2022–2023) Folkehelsemeldinga — Nasjonal strategi for utjamning av sosiale helseforskjellar.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-15-20222023/id2969572/> Lest 20.12.2023.

Publisert: 12. februar 2024. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.23.0849
Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 24. august 2026.